

W STRONĘ HISTORII *GENDER*

DOBROCHNA KAŁWA

Tematem przewodnim niniejszego numeru jest historia *gender*, nazywana również historią (w perspektywie) płci¹ lub – rzadziej – historią rodzaju². Wielość terminów odzwierciedla nie tylko problem językowej adekwatności tłumaczenia angielskiego oryginału, lecz także charakterystyczną dla tych badań koegzystencję paradygmatów, tradycji intelektualnych, dyscyplin. Przeszłość oglądana przez pryzmat płci jest bowiem przedmiotem zainteresowania przedstawicielek i przedstawicieli wszystkich bez mała dziedzin i kierunków współczesnej humanistyki i nauk społecznych, jak również środowisk feministycznych poszukujących historycznych korzeni i legitymizacji działań antydyskryminacyjnych. Polskie badania nad historią kobiet istnieją od początków lat dziewięćdziesiątych. Wówczas to Anna Żarnowska podjęła próbę tworzenia i konsolidacji środowiska historyków i historyczek, którzy byli zainteresowani badaniami nad dziejami kobiet w różnorodnych kontekstach: historii politycznej, społecznej, dziejów edukacji, kultury wysokiej, aspiracji zawodowych, życia codziennego, obyczajów, ruchu kobiecego, by wymienić najważniejsze pola badawcze. Tym, co miało odróżniać nowoczesną historię kobiet od wcześniejszych badań, było pytanie o znaczenie płci kulturowej i historycznej, dynamikę porządku płci kulturowej,

---

¹ J. Górny, *Historia kobieca czy historia płci? Badania Karin Hausen nad dziejami porządku płci*, „Porównania”, 2011, t. 8, nr 8, s. 61–72; M. van Tilburg, *Historia kobiet czy historia „gender”? Poststrukturalistyczne inspiracje w badaniach nad dziejami płci*, przeł. E. Domańska, „Historyka: Studia Metodologiczne”, 2000, t. 30, s. 27–37.

² Vide: E. Pakszys, *Między naturą a kulturą: kategoria płci/rodzaju w poznaniu. Studium epistemologii naturalizowanej w perspektywie feministycznej*, Poznań 2000; I. Löwy, *Okowy rodzaju. Męskość – kobiecość – nierówność*, przeł. M. Solarzka, K. Polasik-Wrzosek, przy współpracy M. Borowicz, Bydgoszcz 2012.

a więc odejście od esencjalistycznej interpretacji opartej na założeniu o biologicznej determinacji różnic kobietami i mężczyznami³.

Pokłosiem badań prowadzonych od ponad dwudziestu lat projektów są kanoniczne już monografie zbiorowe znane pod wspólnym tytułem *Kobieta i...*, które można potraktować jako pierwszą próbę syntetycznego ujęcia dziejów kobiet w XIX i XX w.⁴ Znamienna jest w tym przypadku ewolucja tytułów dziewięciu tomów, które umieszczały historię kobiet w kolejnych kontekstach: społeczeństwa, polityki, edukacji, kultury, pracy, czasu wolnego, rodziny i małżeństwa, wreszcie rewolucji obyczajowej, obejmując tym samym najważniejsze obszary badań historii kobiet, która w ciągu ostatniego ćwierćwiecza rozwijała się dynamicznie⁵, o czym świadczy rosnąca liczba publikacji, konferencji, projektów badawczych.

Wpływ wyników badawczych historii kobiet na główne nurty polskiej historiografii, zdominowanej przez tradycyjnie rozumianą problematykę politycznych dziejów państwa i narodu, jest jednak niewielki i ogranicza się w zasadzie do obszaru historii społecznej i kulturowej. Gettoizacja historii kobiet, bo z tym zjawiskiem ciągle mamy do czynienia w polskich badaniach, wynika w dużym stopniu z nieufności środowiska historycznego wobec badań postrzeganych przede wszystkim w kategoriach ideologicznych⁶. Jest jednak również cechą charakterystyczną dla początkowego etapu rozwoju dyscypliny, że to sami badacze i badaczki utożsamiają historię kobiet i historię *gender*. Bez względu na opinie krytyków wydaje się nieuchronny etap rozwoju dyscypliny polegający na utożsamieniu historii *gender* i historii kobiet. Utożsamienia, dodajmy, dokonywanego przez historyczki i historyków przedmiotu, dla których priorytetem badawczym jest przede wszystkim poszerzanie wiedzy faktograficznej i uzupełnianie luk w wiedzy na temat przeszłości kobiet, a dopiero na drugim planie – o ile taki się w ogóle pojawia – krytyczna refleksja nad interpretacją historykograficzną, w tym konsekwencjami nie tylko braku kobiet, lecz także skutków, jakie niesie odwoływanie się do determinizmu biologicznego jako eksplanansu w badaniach nad dziejami kobiet.

---

³ M. Solarzka, *S/przeciw-historia: wymiar krytyczny historii kobiet*, Bydgoszcz 2011.

⁴ M. Nietyksza, *Profesor Anna Żarnowska – Główne nurty badań*, [w:] A. Żarnowska, *Kobieta i rodzina w przestrzeni wielkomijskiej na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, red. A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarz, Warszawa 2013, s. IX–XX.

⁵ Na temat stanu polskich badań i przyszłości historii kobiet *vide*: *Dzieje kobiet w Polsce. Dyskusja wokół przyszłej syntezy*, red. K.A. Makowski, Poznań 2014.

⁶ Pobieźny przegląd opinii wyrażanych przez historyków na temat historii kobiet, krytyki feministycznej i kategorii *gender* prowadzi do wniosku, że zarzuty o ideologizacji badań, naruszania zasad obiektywizmu są oparte na apriorycznych sądów uwarunkowanych światopoglądowo, nie zaś znajomości dorobku metodologicznego i empirycznego dyscypliny.

Kolejny etap rozwoju polega na przekształceniu historii kobiet w historię *gender*, co oznacza poszerzenie granic obszaru badań, ale przede wszystkim zastosowanie kategorii analitycznych, takich jak płeć kulturowa, heteronorma, biopolityka, prowadzących do nowych interpretacji historycznych obejmujących także kwestie polityki, społeczeństwa, idei, mentalności, seksualności, praktyk codzienności, a przede wszystkim relacji władzy. W tym ujęciu historia *gender* staje się obszarem wewnątrznie zróżnicowanym, mimo dominującej pozycji badań nad historią kobiet oraz grup definiowanych przez płeć i seksualność. To dzięki tej rekonceptualizacji historia akademicka oswoiła się zarówno z kategorią *gender*, dziś zaliczaną do klasycznych, obok klasy i rasy, narzędzi analitycznych, jak i historią zorientowaną na badanie zjawisk z perspektywy płci kulturowej⁷.

Tak rozumianej historii *gender* jeszcze w Polsce nie ma⁸. Zmiana statusu badań *gender* w globalnym dyskursie historycznym nastąpiła mniej więcej w tym samym czasie, gdy w Polsce tworzyły się zręby historii kobiet w jej obecnym, modernistycznym kształcie. Zważywszy na lokalną specyfikę rozwoju badań historycznych w Europie Środkowo-Wschodniej, które charakteryzują się nieufnością zarówno do refleksji teoretycznych, jak i otwartych deklaracji politycznych, nie powinien dziwić fakt, że do ukształtowania i rozwoju polskich badań historii *gender* droga jest jeszcze daleka. Specyfiką polskich badań jest bowiem wyraźna odrębność – paradygmatyczna i epistemologiczna – badań historycznych i feministycznych, które składają się na konkurencyjne, dalekie od komplementarności konceptualizacje przeszłości⁹, co zresztą nie jest wyłącznie przypadkiem historii *gender*.

Przełamanie impasu prowadzącego do gettoizacji historii kobiet jest projektem, który będzie wymagać odejścia od paradygmatów dominujących w historiografii, badań podstawowych, prowadzonych w duchu nieklasycznej historiografii, zwrotu ku interdyscyplinarnym projektom badawczym, wreszcie wykorzystania kategorii płci jako narzędzia reinterpretacji klasycznych tematów i problemów historycznych. Do nich należą badania nad wpływem zmian w sposobach definiowania płci kulturowej, heteronormy, seksualności itp. na role społeczne, strategie i działania mężczyzn; badanie porządku płci w kontekście innych kategorii wyznaczających miejsce społeczne jednostki; wykorzysta-

---

⁷ E. Domańska, *Historie niekonwencjonalne*, Poznań 2006, s. 18.

⁸ S. Markowska-Kuźma, *Why there is no gender history in Poland?*, „Dialogue & Universalism”, 2010, nr 5–6, s. 9–18.

⁹ D. Kałwa, *Historia kobiet versus studia gender – o potrzebie interdyscyplinarnego dialogu*, [w:] *Historia – dziś. Teoretyczne problemy wiedzy o przeszłości*, red. E. Domańska, R. Stobiecki, T. Wiślicz, Kraków 2014, s. 115–125.

nie konstruktu płci, zwłaszcza binarnej opozycji męskie–żeńskie w dyskursach i praktykach politycznych, historii struktur społecznych i politycznych, strategii życiowych, sieci normatywnych budowanych na fundamencie lub w powiązaniu z koncepcjami kobiecości i męskości.

Pierwsze próby nowej problematyzacji historii *gender* miały już miejsce, stanowiąc optymistyczną zapowiedź zmian nie tyle historiografii, co humanistyki, której przedstawicielki i przedstawiciele wykazują większą potrzebę rewizji historii¹⁰.

Artykuły wchodzące w skład tomu stanowią swoiste, bo subiektywne i autorskie podsumowanie rozwoju historii kobiet, a jednocześnie postulatyczną wizję przyszłej historii *gender*. Zaproszone do udziału w przedsięwzięciu autorki – przede wszystkim historyczki – należą co prawda do różnych środowisk i tradycji badawczych, łączy je jednak świadomość płynności granic między dyscyplinami współczesnej humanistyki, potrzeby stawiania pytań wykraczających poza katalog konwencjonalnej historiografii, eksploracji badawczej, dzięki której tematy peryferyjne przekształcają się w kwestie kluczowe i uniwersalne.

---

¹⁰ Rewizjonistyczne interpretacje przeszłości Polski nie są specjalnością studiów *gender*, ale są zjawiskiem znacznie szerszym, wymagającym odrębnej analizy.